

SELÇUKLU TARİH VE MEDENİYETİ ENSTİTÜSÜ

SELÇUKLU
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

II

1970

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ
ANKARA — 1971

SON BULUNTULARA GÖRE KAYSERİ'DEKİ HUNAT HAMAMI

EROL YURDAKUL

Günümüze kadar gelen *Anadolu*'daki *Selçuklu* Hamamları hakkında bir iki makale haricinde yeterli araştırma ve inceleme yapılmamıştır. Halbuki mimari eserler arasında kendine has fonksiyonu dolayısıyla diğerlerinden ayrılan bu yapı gurubunun inşaat tarzı, mimari şekli, çalışma düzeni ve dahili dekorasyonu bakımından üzerinde dikkatle durulması icap eder. Antik çağlardan beri görülmekte olan hamam mimarisinin en abidevi yapıları *Roma* ve *Emevî* Mimarisinde yapılmış isede fonksiyon bakımından *Türk* Hamamları ile mukayese etmek hatalı olur. Çünkü; *Türk* Hamamları sadece temizlenmek gayesi için yapılmış olduğundan ihtiyaca kâfi gelecek kadar mütevazî ölçüde ve haricen gösterişsiz olarak inşa edilmişlerdir. *Selçuk* hakimiyetine girmiş *Anadolu*'nun muhtelif şehirlerinde gerek bir yapı gurubunun içinde, gerekse müstakil olarak inşa edilmiş olan tek veya çift hamamlardan başka saraylarda ve kervansaraylarda da daha ufak ebatta hamamlara rastlıyoruz.

Bu yazımızda; evvelce Arkeolog Sayın Mahmut Akok tarafından da incelenen, ancak o zamanki dökümanlara istinaden fazla birşey söylenemiyen¹ *Kayseri*'deki *Huand* (Hand- حراند) Külliyesine ait çifte hamamın son buluntulara göre yeniden üzerinde durmak istiyoruz. Ancak esas mevzua geçmeden önce menşei vakıf olmakla beraber bugün şahıs elinde bulunan, *Türk* Sanat ve Mimarlık Tarihi bakımından çok mühim ve eşsiz olduğu anlaşılan bu hamamın, yıkılması an meselesi iken yok olmaktan nasıl kurtarıldığının umumî efkâra ve ilim âlemine duyurulmasında fayda görüyoruz :

23/12/1966 tarihinde hamam sahiplerinden Ömer Mehmetbeyoğlu ile Mehmet Mehmetbeyoğlu Vakıflar Genel Müdürlüğü Abideler Dairesi Başkanlığına müracaatta bulunarak

¹ Mahmut Akok - *Kayseri*'de *Hunat* Mimari Külliyesinin Rölövesi - *Türk* Arkeoloji Dergisi. Sayı: XVI-I, Ankara-1968, sayfa: 5-44.

“Hunad hamamını restore ettireceklerinden, gerekli plân ve projelerin hazırlanarak taraflarına verilmesini” istemişlerdir. Hamam sahiplerine “Rölöve ve onarım projelerinin mezkûr dairece hazırlandıktan sonra Gayri Menkûl Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kuruluna gönderileceği ve onarım için gerekli kurul kararı alındıktan sonra teknik elemanların nezaretinde onarıma başlanabileceği” bildirildi. Hamama ait rölöve ve onarım projelerinin hazırlanması işi, Daire Başkanlığınca tarafıma verildiğinden 10/10/1967 tarihinde iki desinatör arkadaşımınla birlikte ölçü almak için *Kayseri*'ye gittik. Biz *Kayseri*'de iken *Kayseri* Belediyesinin cami önünü açmak için hamamı yıkmak istediğini istihbar ettik. Nitekim hamam sahiplerinden Ömer Mehmetbeyoğlu tarafından 22.3.1968 tarihinde Vakıflar Genel Müdürlüğüne gönderilen telgrafta “*Kayseri Belediye Başkanlığının* maili inhidam olduğu gerekcesi ile hamamı yıkmaya karar verildiği” yazılıyordu. 23.3.1968 tarihinde Gayri Menkûl Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı ile *Kayseri Valiliği* ve *Kayseri Belediye Başkanlığı*'na yıkım kararının iptali için yazı yazıldı. Yüksek Kurulun 24.3.1968 tarih ve 3890 sayılı kararında “XIII ncü yüzyıl eserlerinden Hunat Manzumesine dahil söz konusu hamamın tarihi ve mimari değeri olan ve muhafazası gerekli eski eser olduğuna karar verildi” denilmekle şimdilik yıkımın önüne geçiliyordu.

9.5.1968 tarihinde hazırlanan rölöve ve restorasyon projeleri, 355.316.34 liralık keşif özeti ve hamamın restorasyonunda yapılacak işler hakkındaki rapor Vakıflar Genel Müdürlüğüne Gayrimenkûl Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kuruluna gönderildi. Mezkûr Kurulun 6.6.1968 tarih ve 3981 sayılı onarım kararı ve diğer dokümanlar 10.7.1968 tarihinde iki ay içersinde onarıma başlanması şartıyla ilgililere tebliğ edilmesine rağmen 8,5 ay gecikme ile ancak 20.3.1969 tarihinde onarıma başlanabilmiştir.

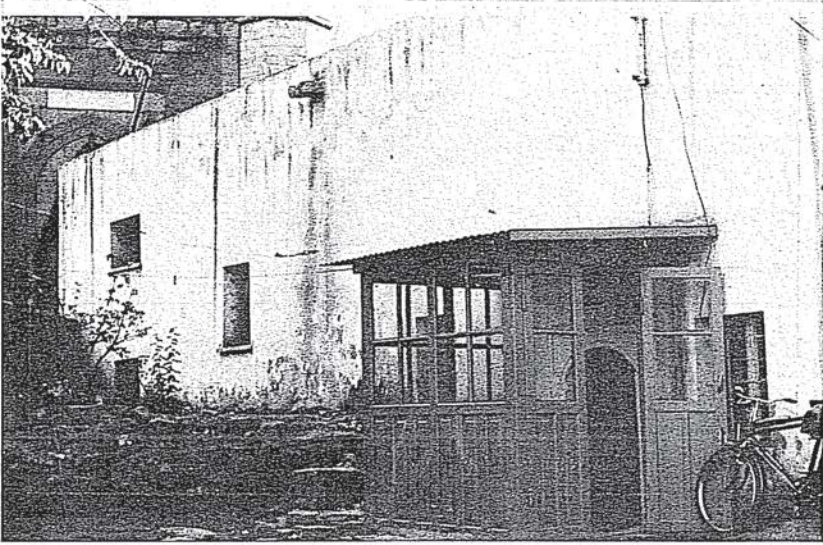
Huand Hamamı erkek ve kadınlara ait olmak üzere günümüze kadar gelen diğer klâsik Selçuklu çifte hamamları düzeninde inşa edilmiştir. Erkekler kısmı daha büyük, kadınlar tarafı ise daha mütevazı ebattadır (Şekil: 1).

Bugünkü erkekler kısmının muhdes soyunma yeri ahşap direkli olup 27.3.969 tarihinde bu kısımda yapmış olduğumuz hafriyatta meydana çıkan temel izlerinden orijinal soyunma yerinin 13,30 x 13,45 metre ebatında kareye yakın bir plân gösterdiği anlaşılmıştır.

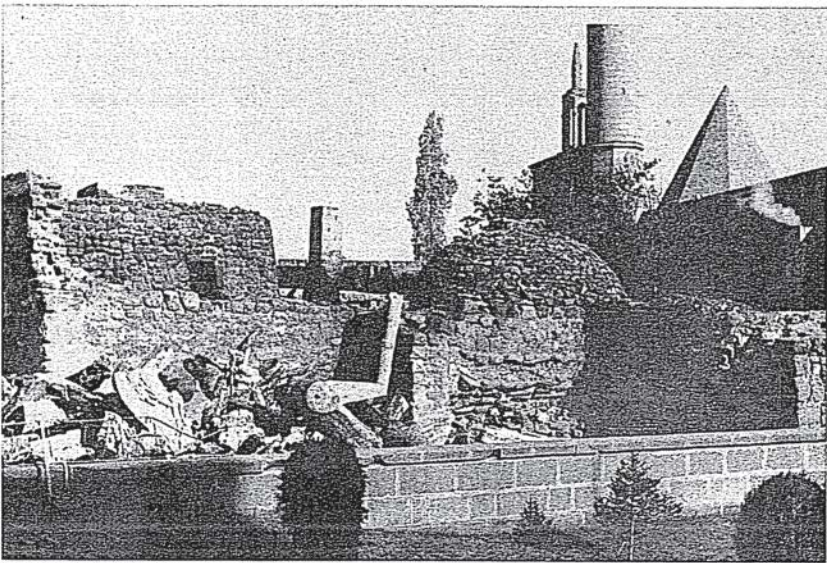
Bu kısmın hafriyatında batı ve doğu duvarlarının iç kısmına isabet eden temeller seviyesinde blok taşlara rastlanmıştır. Bu taşlardan, batı duvarı temelinin iç yüzünde iki adet, doğu duvarı temelinde de bir adet olmak üzere üç adet tesbit edilmiştir. Doğu ve batı duvarlarındaki ilk taşlar güney duvarından 4.05 metre mesafede olup batı duvarındaki ikinci taş ise hafriyatta meydana çıkarılan kuzey duvarından 3.90 metre uzaklıktadır. Alt kısımları harçlı olan 1.05×1.30 metre ebatındaki bu taşlar bizce kemer ayaklarının bastığı kaidelerdir. Zemin hafriyatında ise 20-25 adet döküntü kemer taşına rastlanmış olup, çıkan izlere göre bu mekânın üstü kadınlar kısmı soyunma yerinde olduğu gibi kemerlerle takviye edilmiş bir tonozla örtülmüştür. Kadınlar kısmındaki bir takviye kemerine karşılık burası daha büyük ebatta olduğundan iki takviye kemeri kullanılmıştır. (Şekil : 1). Bu kısmın orijinal kuzey duvarının temeli toprak altında kalmış olduğundan ve hafriyat tamamlanamadığından erkekler hamamına giriş yeri henüz tesbit edilememiştir. Erkekler soyunma yerinden 6.68×4.50 metre ebadındaki ılık kısıma yuvarlak kemerli bir kapı ile geçilmektedir. Üstü sivri tonoz ile örtülmüş bulunan ılıklığın sağ tarafında, kubbeli bir hacim yer almaktadır. Bu hacim eskiden olduğu gibi bugünde ufak değişiklikler haricinde W.C. olarak kullanılmaktadır. Ilıklıktan sıcaklığa geçiş bugün için sıcaklık eyvanlarının birinden olmaktaysa da bu kısımda yaptığımız sıva raspaı neticesi orijinal sıcaklık girişinin, sol taraftaki köşe odasından olduğu anlaşılmıştır. 3.71×3.84 metre ebatındaki bu köşe odası vasıtası ile merkezi kubbe etrafında haçvari bir şekilde tertiplenmiş sivri tonozlu dört eyvan ve köşelerde kubbeli birer halvetten ibaret sıcaklık kısmına girilmektedir. Sıcaklığın bu plân şeması diğer *Selçuklu* hamamlarında olduğu gibi klâsik *Osmanlı* Hamamlarında da çok sık görülür. Halvetlere eyvanların aralarındaki dar duvar yüzlerine açılmış sivri kemerli köşe kapıları ile geçilmektedir. 5.50 metre çapındaki sıcaklık kubbesi bu kapı kemerlerinden itibaren yükselen üçgenlere ve eyvan kemerlerine oturtulmuştur (Resim : 6). Kubbenin merkezinde 1.26 metre çapında beşgen ışık feneri boşluğu vardır. Bu boşluk üzerinin Kayseri-Kadı Hamamında (XVI y.y.) olduğu gibi yekpare taştan yapılmış, üstünde aydınlık delikleri bulunan ufak bir kubbecik ile örtüldüğünü tahmin ediyoruz (Şekil : 2). Kubbe eteğinde 0.40 metre kalınlığında basit profilli silme yer almaktadır (Resim : 6, Şekil : 2). Birbirinin benzeri olan köşe halvetleri, köşe üçgen-

leri ile teşkil olunan onikigen etek üzerindeki kubbe ile örtülmektedir. Bu kubbelerin merkezinde birer aydınlatma deliği vardır. Bu halvetlerden (C) işaretli odanın duvarlarında yapılan sıva raspası sonunda kare şeklindeki çinilere ait harç izlerine tesadüf edilmiştir. Sıcaklığın zemininde yapılan hafriyatta da desenli, desensiz ufak çini döküntülerine rastlanmıştır.

Kadınlar kısmına giriş, üstü sivri tonoz ile örtülü 4.10×10.15 metre ölçüsündeki bir dehlizden olmaktadır (Resim : 7). Bu dehlizin, soyunma yeri ile birleştiği duvar köşelerinde yaptığımız sıva raspası neticesinde, bu kısmın orijinal olduğunu gördük. Ancak hamam soyunma yerine, bu şekilde bir dehlizden giriş bize anormal gözüktüğünden, bugünkü erkekler soyunma yerine dahil olan duvar yüzünün sağ tarafında yapmış olduğumuz sıva raspası sonucunda tuğla ile doldurulmuş orijinal giriş kapısını bulduk (Şekil : 1 - Resim : 8). O halde bugün kadınlar girişi olarak kullanılan ve üstü tonozla örtülü olan dehliz ne işe yarıyordu? Bu kısımdaki hafriyat ve sıva raspası henüz sonuçlanmadığından kesin bir hükme varmak mümkün değilse de, bizce bu bölümün Mahperi Hatuna ait soyunma yeri olması ihtimal dahilindedir. Bugünkü soyunma yeri ise bakıcı ve cariyelerin soyunduğu yer olup 7.70×11.50 metre ebadındaki bu kısmın üstü sivri tonozla örtülmüştür (Şekil: 2). Bu tonoz orta yerinde, zeminden yükselen taş plastirlara basan, kesme taştan inşa edilmiş bir sivri kemer ile takviye olunmuştur. Tonozun tepe noktasında iki aydınlatma deliği vardır. Soyunma yerinin sol tarafında üstü kubbe ile örtülmüş, 3.10×4.80 metre ebadında WC. yer almaktadır. Soyunma kısmı güney duvarının sağ tarafında bulunan dilimli kemerli bir kapıdan ılıklığa geçilmektedir (Resim : 9). Bu kemerli yekpare taşın, yapılan sıva raspası ve eşik hafriyatı neticesinde buraya sonradan konduğu anlaşılmıştır. Bugün ılıklik kısmı iki kemerle ayrılmış üç bölümden meydana gelmektedir (Şekil : 1). Bu kemerlerde yapılan sıva raspası sonucunda bunların kemer olarak inşa edilmediği, evvelce mevcut olan duvarların yıkılarak sonradan kemer haline getirildiği görülmüştür. Bu halde buradaki üç bölüm birbirine kapı ile geçilen üç ayrı mekân olarak ortaya çıkmıştır. Soyunma kısmından ılıklığa girişte 3.06×4.47 metre ölçüsündeki ilk mekânın üstünü kirpi saçak şeklindeki eteğe oturan kubbe örtmektedir (Resim : 10). Kubbenin merkezinde bir aydınlatma deliği vardır. Kirpi saçak şeklindeki etek

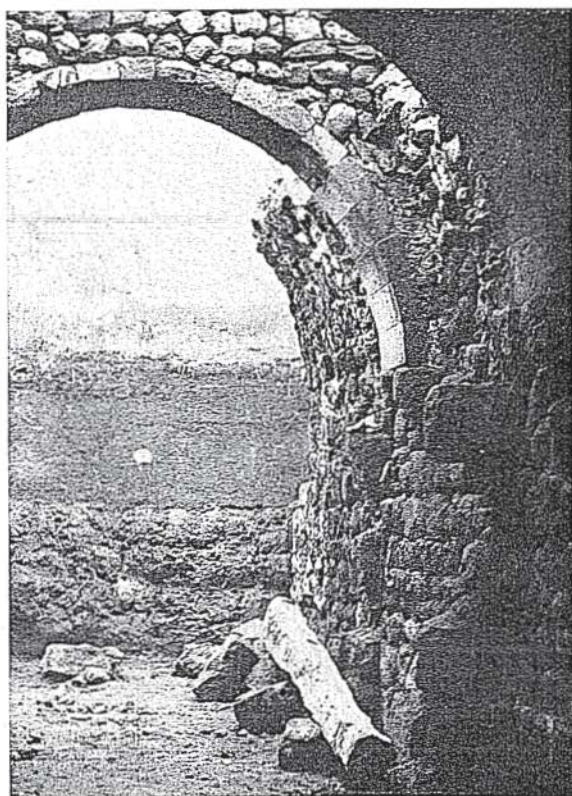
Res. 1

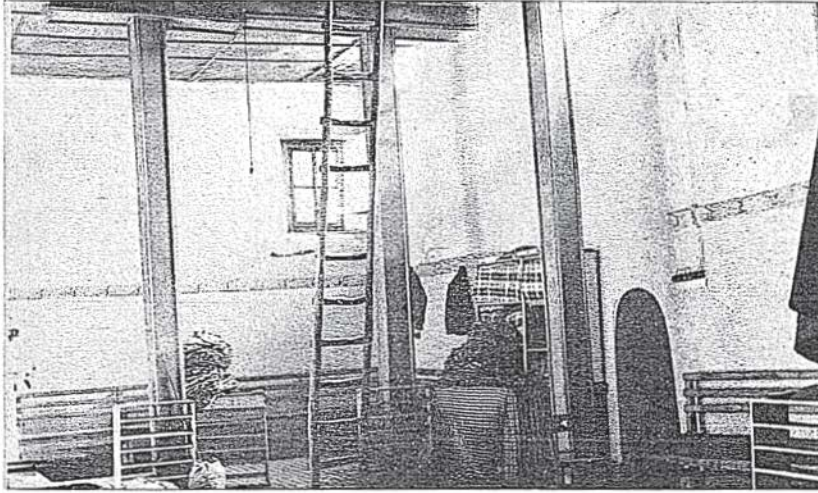
Res. 2

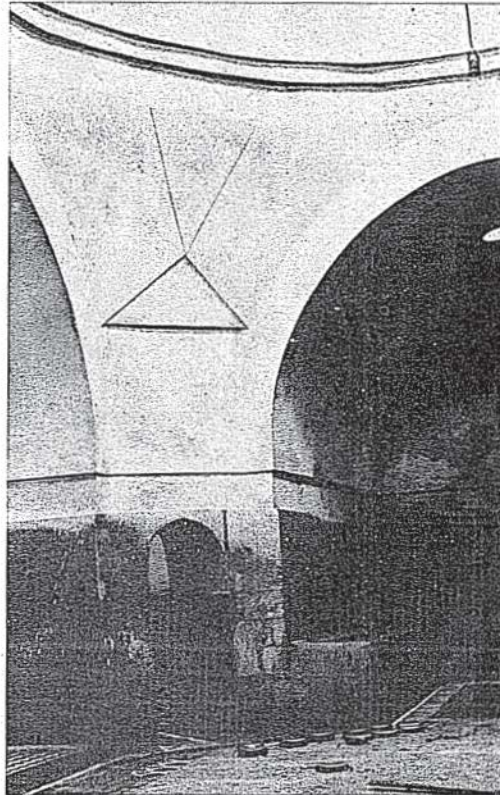
Res. 3

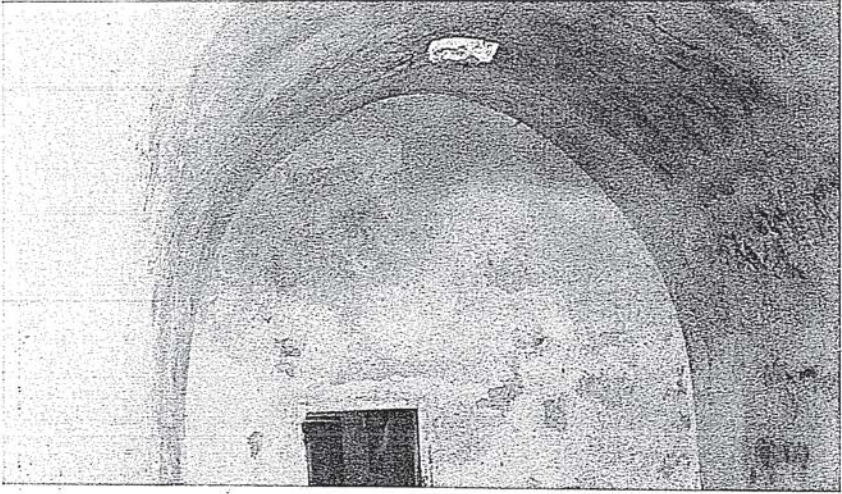
Res. 4

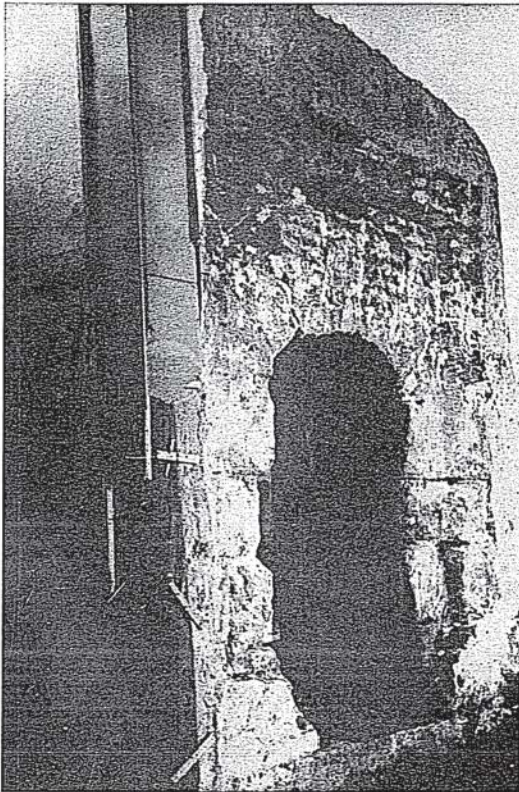
Res. 5

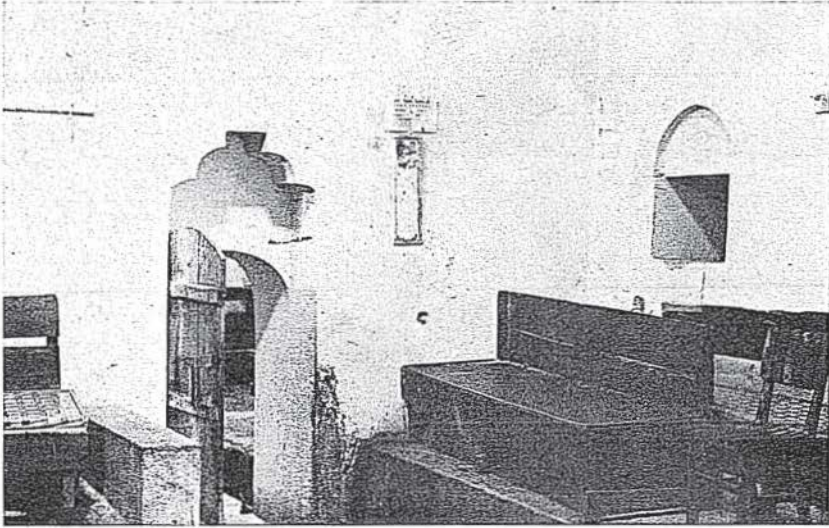
Res. 6

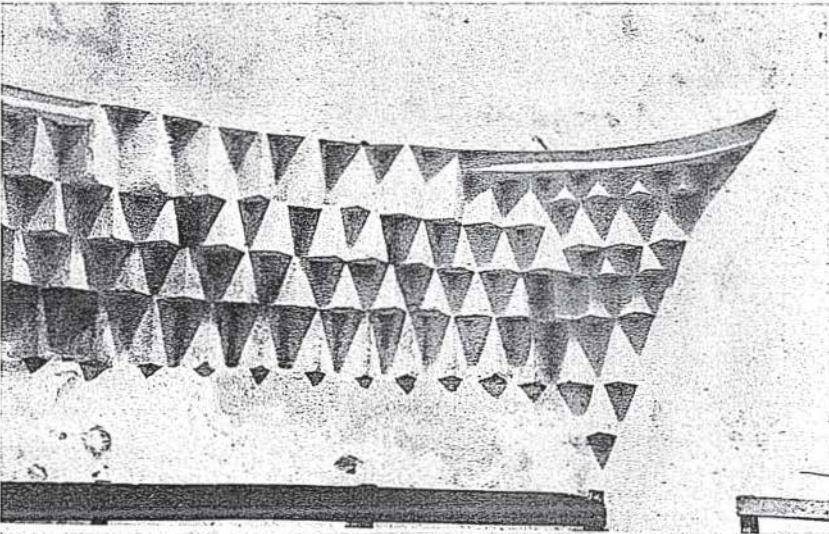
Res. 7

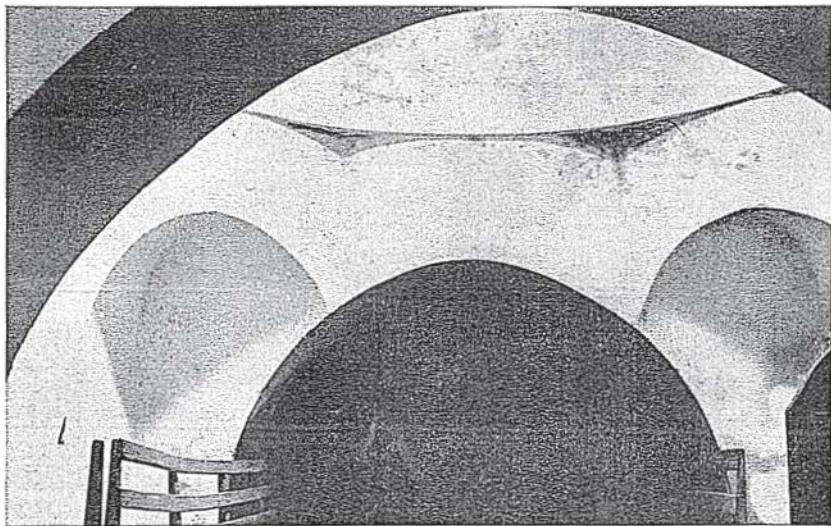
Res. 8

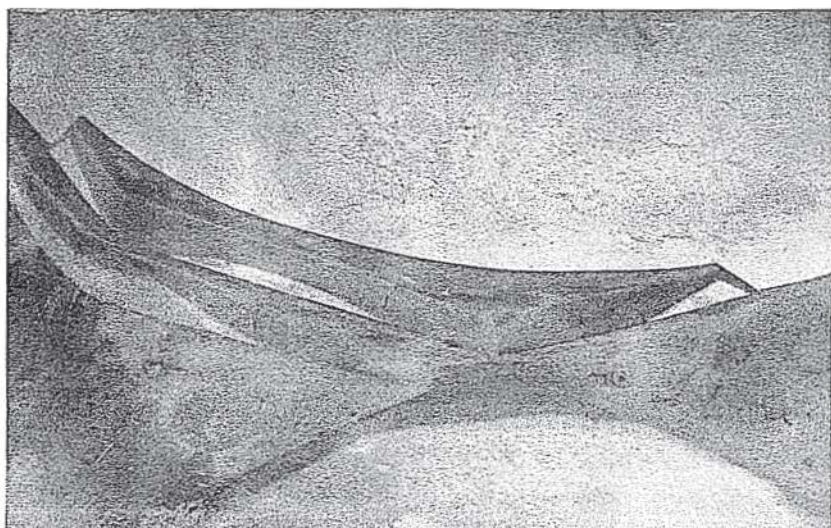
Res. 9

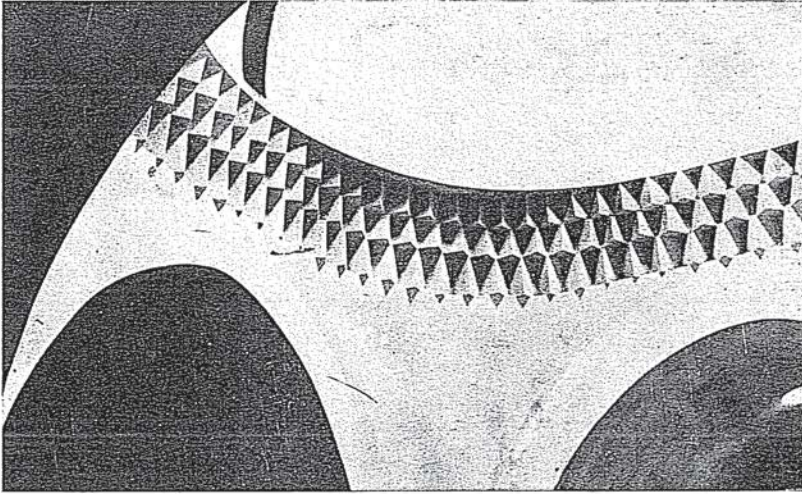
Res. 10

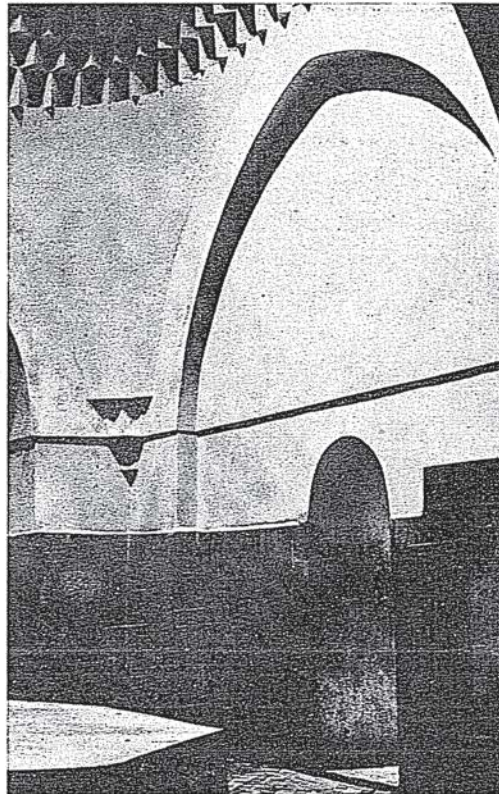
Res. 11

Res. 12

Res. 13

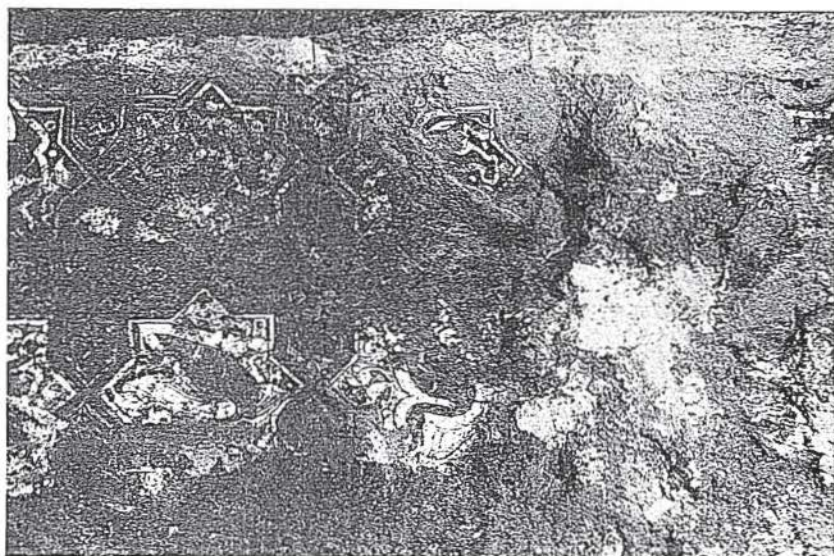
Res. 14

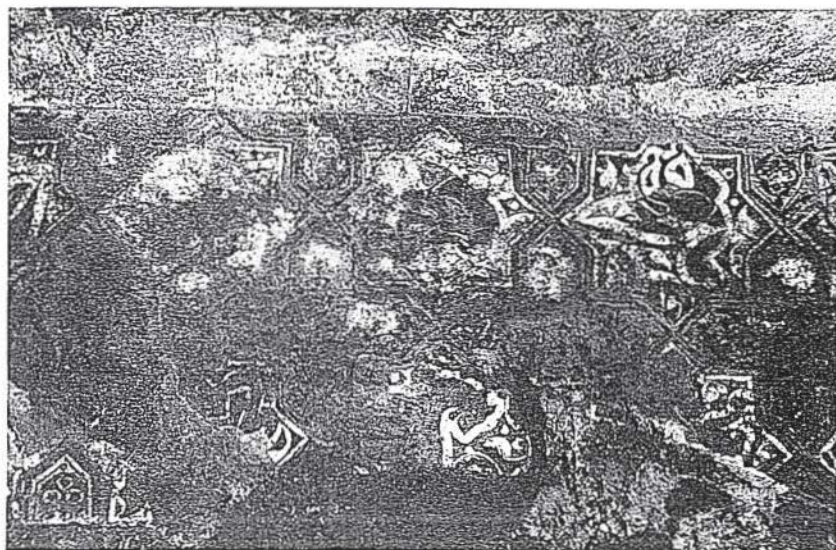
Res. 15

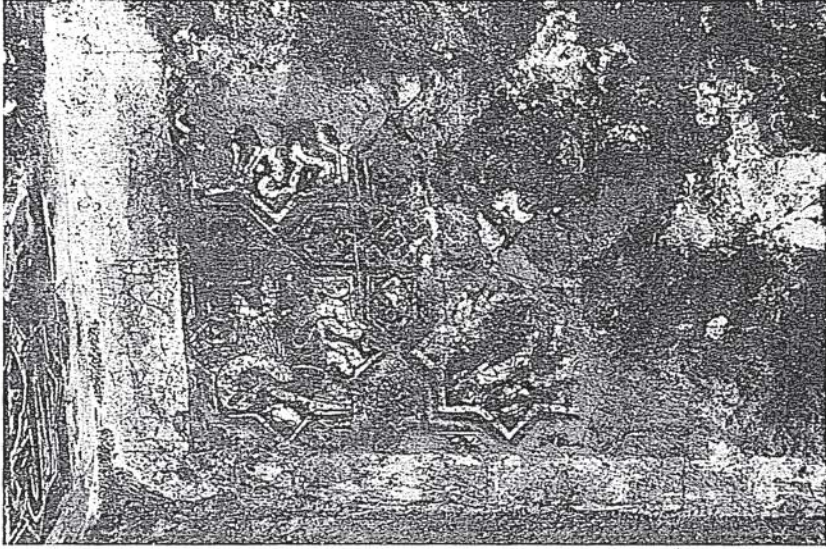
Res. 16

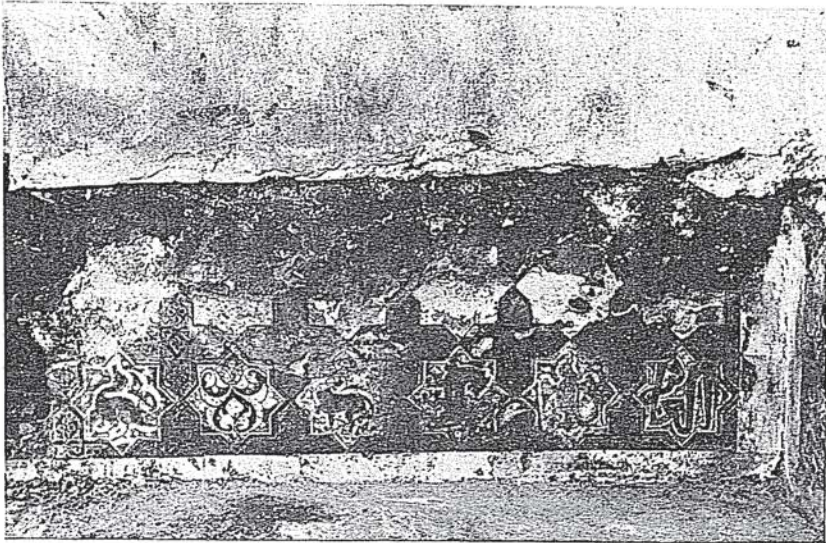
Res. 17

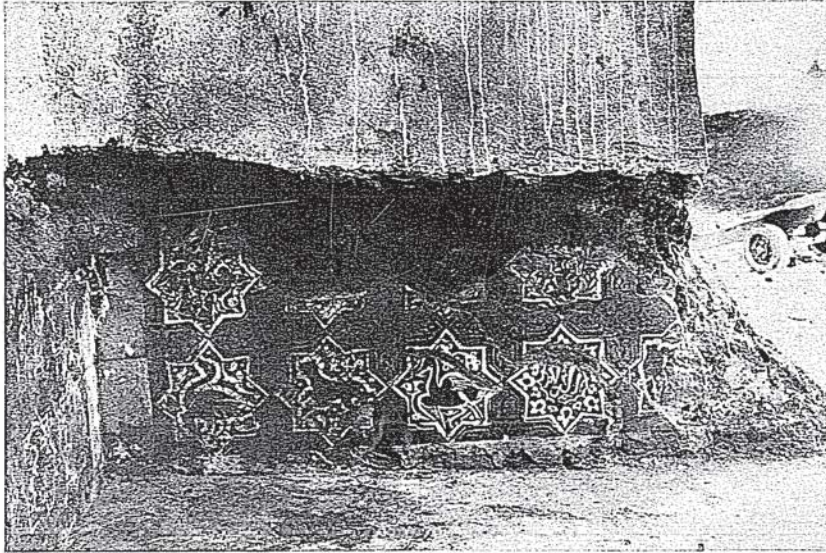
Res. 18

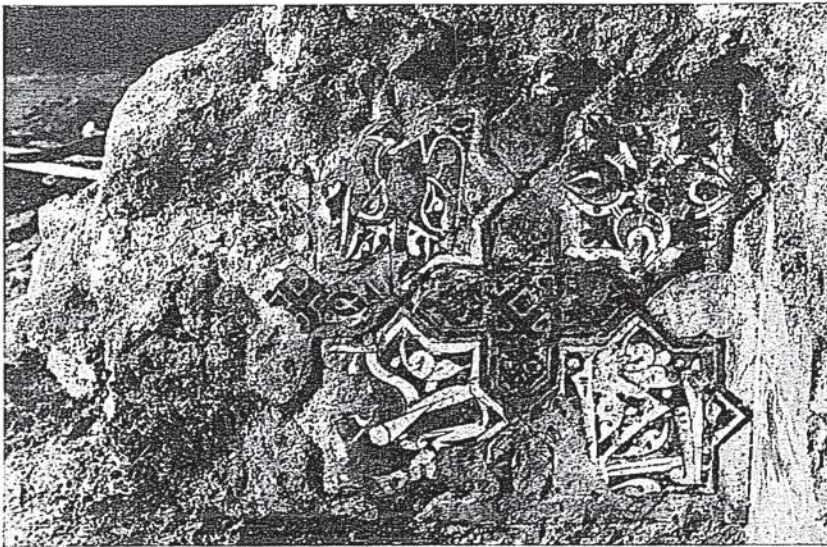
Res. 19

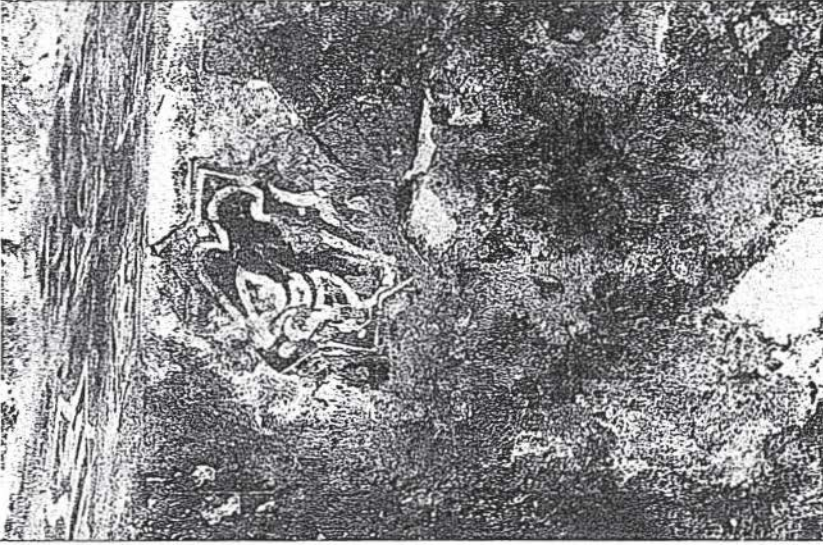
Res. 20

Res. 21

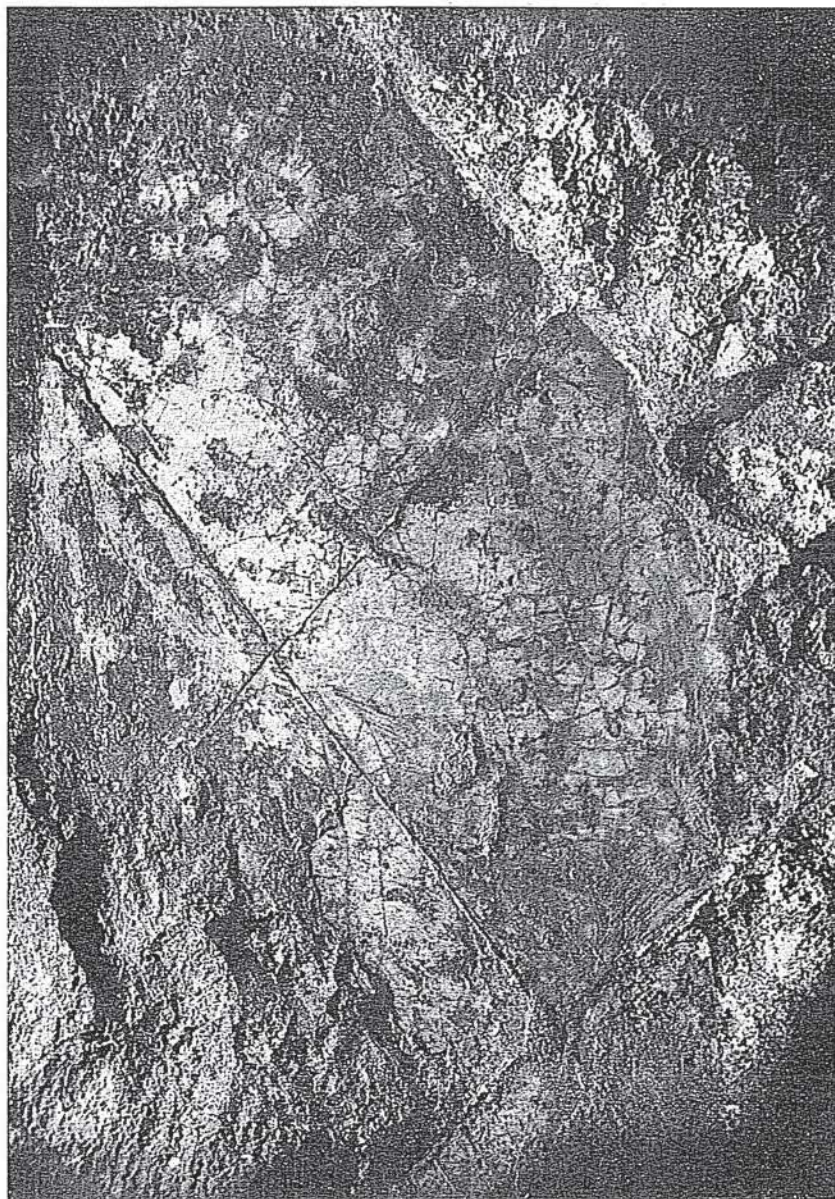
Res. 22

Res. 23

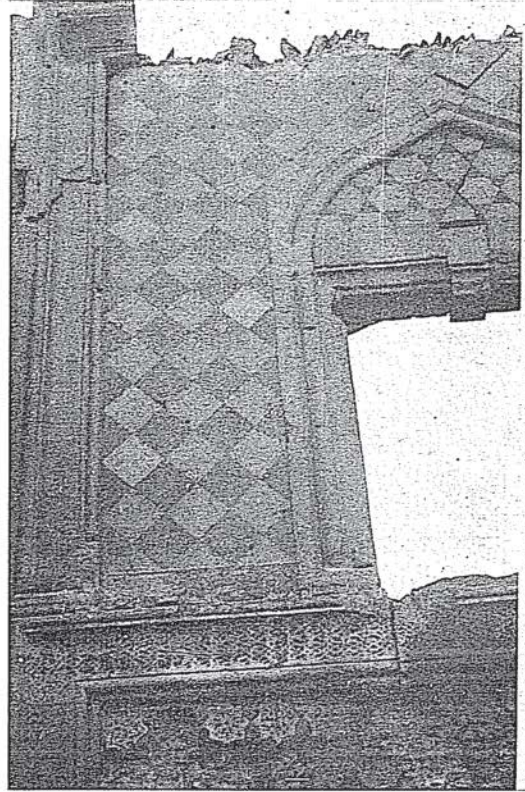

Res. 24

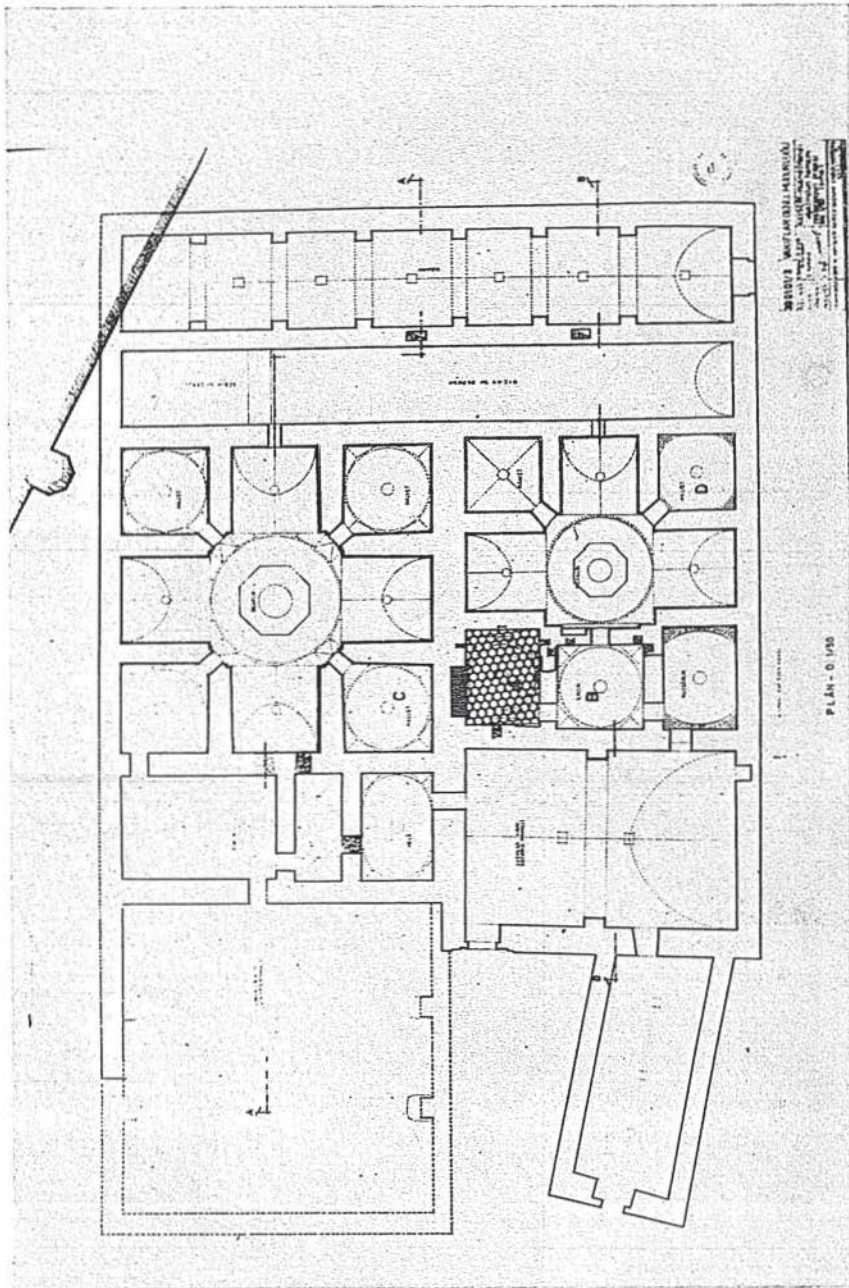

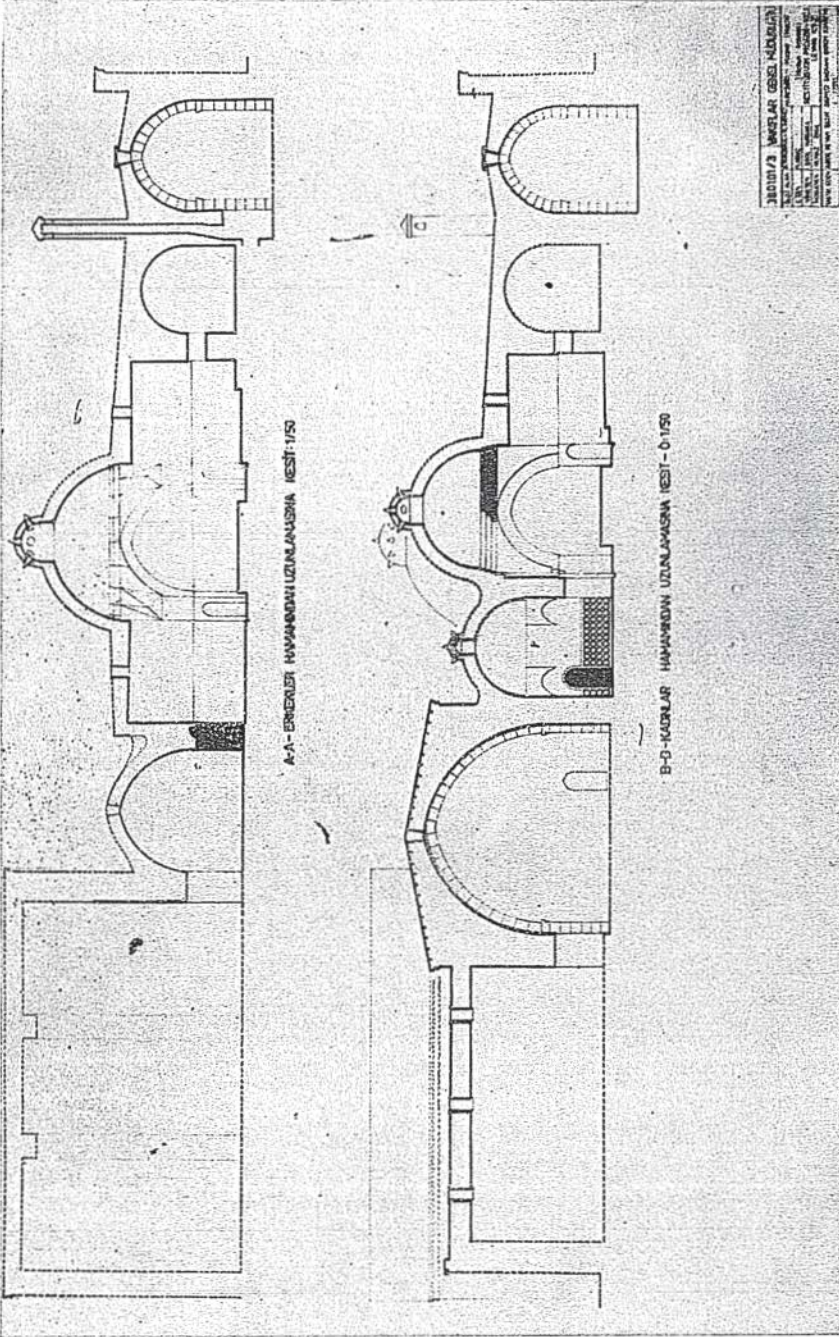
Res. 26

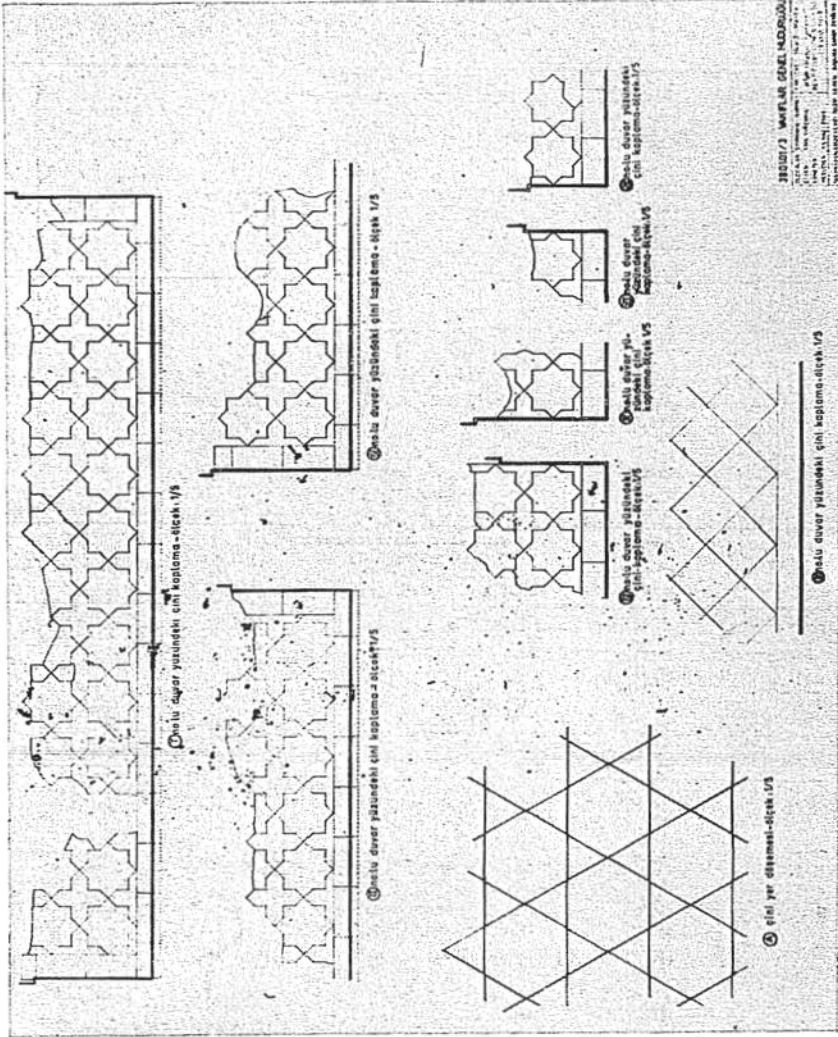
Res. 27 — Anı : Saray'ın
kapısı üstündeki pencere.

Şekil 1

Şekil 2

Şekil 3

daha evvel sıva ile yapılmış stalâktitlerle dekore edilmiş olabilirse de bugün hiçbir iz kalmamıştır. 3.68×3.64 metre ölçüsündeki ikinci bölümün üstünü, köşelerde tuğladan inşa edilmiş sivri kemerli tromplara oturan bir kubbe örtmektedir (Şekil : 2 - Resim : 11). Bu bölümde sıcaklık kısmının giriş kapısı da bulunmaktadır. Bu kapının her iki yanında yapılan sıva raspası altından sekiz köşeli yıldız ve haçvari çinilerin meydana getirdiği duvar kaplaması ortaya çıkmıştır (Şekil : 3 - Resim : 22-23-24). Üçüncü bölüm ise 3.10×4.04 metre ebatında olup üstünü kubbe örtmektedir (Resim : 12). Bu odanın duvarları önündeki taş sekiler kaldırıldığında, sekilerin arkasındaki duvar yüzlerinden üçünün, döşemeden itibaren 0.55 metre yüksekliğine kadar yıldız ve haçvari çinilerle, dördüncü duvar yüzünün ise kare çinilerle kaplandığı görülmüştür (Şekil : 3 - Resim : 15-16-17-18-19-20-21). Bu yıldız ve haçvari çinilerin meydana getirdiği kompozisyon ile kare çinilerin etrafı $0.09,5 \times 0.20$ metre ölçüsündeki dikdörtgen çinilerle çerçevelenmiştir. Bu çerçevenin alt ve yan kısımları mevcut olup üst kısmının kotu tesbit edilememiştir. Bu hacmin zemin döşemesi ise altıgen ve üçgen şeklindeki sırlı tuğlaların meydana getirdiği geometrik düzendedir (Resim : 25-26).

Kadınlar kısmının sıcaklığı, merkezi kubbe etrafına tertiplenmiş sivri tonozlu üç eyvan ile iki halvetten meydana gelmiştir (Şekil : 1-2). 3.20×3.25 metre ölçüsündeki bu halvetlerden sağ tarafta bulunan (D) işaretli odanın üstü kubbe ile örtülmüştür. Bu kubbe, köşelerde bindirme konsol tekniğiyle yapılmış ve aşağıdan itibaren genişliyerek yükselen kirpi saçak şeklindeki pandantiflere oturmaktadır. Bu kirpi saçak şeklindeki konsolların arası evvelce sıva ile yapılmış stalâktitlerle dekore edilmiş olabilir. Sol taraftaki halvetin üstü ise tonoz ile örtülmüştür. Halvetlere eyvanların arasındaki dar duvar sathlarına açılmış sivri kemerli köşe kapıları ile geçilmektedir. 4.30 metre çapındaki sıcaklık kubbesi köşelerde 1.90 metre irtifaında başlıyan ve genişliyerek yükselen pandantiflere ve eyvan kemerlerine oturtulmuştur (Resim : 14). Kubbenin merkezinde 1.20 metre çapında aydınlık boşluğu vardır. Evvelce bu boşluğun üstünde ikinci bir kubbecik olduğu tahmin edilmektedir. Kubbe eteğinde 0.60 metre yüksekliğinde kirpi saçak şeklinde bir bordür dolaşmaktadır (Şekil : 2 - Resim : 13). Bu bordür daha evvel sıva ile yapılmış stalâktitlerle dekore edilmiş olabilirse de bugün hiçbir iz kalmamıştır.

Erkekler ve kadınlar sıcaklığının güney-doğu kısmında boydan boya dairevi tonozla örtülmüş 3.27 × 26.20 metre ebatındaki sıcak ve soğuk su depoları yer almaktadır. Bu su deposu kısmına erkekler ve kadınlar kısmı eyvanlarından açılmış birer pencere ile geçilmektedir. Su depolarının duvarına bitişik olarak inşa edilmiş 4.00 × 26.00 metre ebatındaki külhan kısmı sivri tonozla örtülmüş olup bu tonoz zemine basan dörtköşe plastırlar üzerinde yükselen sivri kemerlerle yer yer takviye edilmiştir (Resim : 3-4). Külhan kısmında iki ocak vardır. Bu ocaklardan kadınlar kısmına isabet edeni sonradan iptal edilmiştir. Külhanda yapmış olduğumuz 2-3 metre derinliğindeki hafriyatta külhan duvarları ve orijinal takviye kemerlerine ait plastırlar meydana çıkarılmıştır (Resim : 4). Bu hafriyat neticesinde külhan duvarı güney-doğu ucu ile doğu duvarının caminin temeli altında kaldığı görülmüştür.

Kadınlar kısmı ılıklığındaki (B) ve bilhassa (A) işaretli odaların duvarlarında "İnsitü" olarak bulunan yukarıda bahsettiğimiz çini duvar kaplamaları yıldız ve haçvari şekillerin birleşmesinden meydana gelmişlerdir (Şekil : 1-3). Bu şema XII nci asırdanberi muhtelif malzeme üzerinde tatbik edilmiştir. İlk örneklerinden sayılan ve *Fatımî Sanatı* tesiri altında yapılan *Sicilya*'daki 1140 tarihli Capella Palatina'da ahşap², *Anı*'deki saray ve mastaba'nın kapısında taş (Resim : 27), İnsitu, fregman veya döküntü halinde *Konya Kılıç Arslan Köşkünde*³, *Beyşehir Kubad Âbad Sarayında*⁴, *Konya Ali Gav Medresesi hafriyatında*⁵ *Akşehir Ulu camii* ve *Güdük Minare Mescidinin minare küpü* ile

² Monneret de Villard: *Le pitture Musulmane Al Soffito della Capella Palatina in Palermo*, Roma-1950.

³ F. Sarre: *Konya Köşkü* - Türkçeye çeviren Y. Mimar Şahabettin Uzluk - Türk Tarih Kurumu Yayınlarından IV seri-Sa. 7 Ankara-1967.

⁴ Zeki Oral: *Kubad Âbad bulundu*, Anıt, I, 1949.

Zeki Oral: *Kubad Âbad nasıl bulundu*, İlahiyat Fakültesi Dergisi II-III, Ankara 1953 S. 171-179.

Zeki Oral: *Kubad Âbad çinileri*, Belleten XVII Nr. 66 Ankara-1953.

Katharina Otto-Dorn-Mehmet Önder, *Kubad Âbad Kazıları 1965 yılı ön Raporu*, Türk Arkeoloji Dergisi, Sayı XIV - 1-2, Ankara-1967, S. 237-248.

Dr. Oluş Arık - *Kubad Âbad sarayı*, Ön Asya dergisi sayı: 38-39-40 Ankara-1968.

⁵ Yılmaz Önge - *Konya, Ali Gav zaviyesi ve türbesi* - Ön Asya dergisi sayı: 28 Ankara 1967.

Seyyid Mahmud Hayranî türbesinin tambur kısmındaki kemerli sağır nişler içinde⁶ çini olarak görülmektedir. *İran Selçukluları*'nda XIII ncü asrın başındanberi görülen bu kompozisyon en verimli örneklerini bilhassa XIII ncü yüzyılın ilk yarısında *Anadolu*'da vermiştir. *İran Selçukluları*'ndaki çinilerle şema bakımından görülen beraberlik haricinde, teknik bakımdan farklı olan bu çiniler, *Anadolu*'da hakim olan şeffaf sır altına renkli boyama tekniğinin en erken örneklerini vermektedir. Bu teknik *İran* ve *Suriye* çini işçiliğinde tanınmaz. Bu bakımdan *İran Selçuklularında* hâkim olan lüster çinilerden tamamen ayrılırlar. Huand hamamında meydana çıkan şeffaf sır altına renkli boyama tekniğinde yapılan 22,6 cm. ebadın daki sekiz köşeli yıldız çinilerin ekserisi figürlü olup bir kısmı ise düz renktir. Figürlü yıldız çiniler fildişi beyazı, koyu mavi ve koyu nefti renkli olup haçvari çiniler ise turkuvaz sır altına siyah boyama tekniği ile yapılmışlardır.

Büyük satırlı ve silüet karakterine sahip yıldız çinilerin figürlü dekorasyonunda bilhassa tek hayvan ve tek insan örnekleri ile küfi veya nesih yazılar işlenmiştir. "İnsitu" halde bulunan çinilerde muayyen bir konu ele alınmamakta olup hatta bazı figürler yan veya ters olarak konulmuştur.

Plânda (A) ile işaretli odanın (I) nolu duvarının alt sırasında, Türk usulü oturan Melike figürü yer almaktadır (Resim : 15). Bu figürün başı hale içine alınmış olup saçları sol omuzu üzerindedir. Çekik gözleri, tombul yanakları ve ufak ağzı ile Uygur tipini hatırlatan figürün elbisesi palmet motifleri ile dekore edilmiştir. Kollarının pazu kısmı Tiraz bordür ile süslenmiş olan Melike sol elinde 3 dilimli bir kap tutmakta, sağ eli ise boş olarak aşağı doğru sarkmaktadır. Fildişi beyazı, koyu mavi ve koyu nefti renkler ustalıkla kullanılmıştır. Kubad Abad çinilerinde hükümdar tasvir edildiği halde burada Melikenin resmedilmesi çok ilginçtir⁷. Melike tasvirinin iki çini sağında yer alan ve yatık olarak monte edilmiş olan siren tasviri de Kubad 'Abad'da bulunan siren tasvirlerine benzememektedir (Re-

⁶ Şerâre Yetkin - *Türk çini sanatında bazı önemli örnekler ve teknikleri* - Sanat Tarihi Araştırmaları I, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Enstitüsü.

⁷ Katherina Otto-Dorn - Mehmet Önder, Aynı eser sayfa: 240.

sim : 16). Gövde ve hale içine alınan baş, hafif profilden işlenmiş olup kuyruk üç çatalıdır. Figürün arka kısmında iki ucu volütlü yelpaze şeklinde bir motif vardır.

(I) no.lu duvarın diğer çini motifleri arasında başı arkaya dönük köpekler, kaplanlar, atmaca veya şahin cinsinden sivri gagalı alıcı kuşlar, yabani ördek ve kazlar (Resim : 15-16-17-18-19) ile nesih (El-afiye) yazısı vardır (Resim : 16). Kubad Âbad sarayında bilhassa hükümdar etrafında çok miktarda görülen köpekler burada da Melike etrafında görülmektedir⁸.

(II) no.lu duvarın alt sırasında baş kısmındaki (El-afiye) (Resim : 20) yazılı çiniden sonra sol tarafa doğru kulaklı puhu kuşu, başı arkaya dönük sağ ayak havada iki kaplan figürlü çini, iki yarım palmetin bir araya gelerek bütün çini yüzünü kapladığı motif ile yabani ördek motifi bulunan çiniler vardır (Resim : 16). Bundan sonraki çiniler yok olmuştur. Bu figürlü sıranın üstünde yer alan ikinci sıra çiniler motifsiz düz turkuvaz rengindedir. Bu iki sıra arasında yer alan haçvari çinilerin bazıları da yeknesaklığı önlemek için düz mangan moru ile renklendirilmiştir (Resim : 20).

(III) no.lu duvarın alt sırasında yer alan çinilerin üzerinde soldan sağa doğru yabani kaz veya ördek, panter cinsinden bir yırtıcı hayvan, balıkçıl kuşuna benzer bir hayvan, etrafı sekiz büyük sekiz küçük çiçek motifi ile çerçevelemiş yazı ve bir fil figürü vardır (Resim : 21). Diğerleri kırılmış olduğundan üzerlerindeki figürler tesbit edilememiştir. Bu (A) işaretli odanın VIII no.lu duvarı ise bir kenarı 19,5 cm. uzunluğundaki düz turkuvaz renkli kare çiniler ile kaplanmıştır (Resim : 25) (Şekil : 3). Bu çini karolar bir köşegeni dik olarak monte edildiğinden baklava düzenini hatırlatmaktadır. Bu şemaya *Ani-sarayı*'nin pencere kenarlarındaki taş kaplamada rastlanmaktadır (Resim : 27). Bu odanın zemini bir kenarı 19 cm. olan 32 cm. genişliğindeki beyaz sırlı altıgen tuğlalarla kaplanmıştır. Altıgen tuğlaların yan yana gelmesinden hasıl olan boşluğu bir kenarı 19 cm. olan düz turkuvaz renkli eşkenar üçgen tuğlalarla doldurmaktadır (Resim : 26). Bu şekilde altıgen ve üçgenlerin meydana getirdiği kompozisyon, *Ani-sarayı*'nin pencere alınlığındaki taş kaplamada (Resim : 27) ve bilhassa erken devir

⁸ Katherina Otto-Dorn - Mehmet Önder, Aynı eser sayfa: 240.

Osmanlı mimarisinin çini, duvar ve zemin kaplamalarında bol miktarda görülmektedir.

Kadınlar kısmının (B) işaretli ılıkliğında (IV) no. ile gösterilen duvarın çini kaplamasının alt sırasında daha ziyade Abbasi seramiklerinde gördüğümüz kûfi yazıları hatırlatan şekilde dekore edilmiş bir çini vardır (Resim : 22). Palmetli zemin üzerine beyaz renk ile yapılan bu kûfi yazı çok enteresandır. Bu çininin sol tarafında başaşağı konmuş kuş figürlü çini yer almaktadır. İkinci sırada ise haçvari şekilde düzenlenmiş dört lüle motifli çini ilgi çekicidir (Resim : 22). Lülelerin çanak yaprakları mavi diğer kısımları ise koyu nefsi ile renklendirilmiştir. Bu çininin sol tarafında baş tarafı bozulmuş yırtıcı kuş figürlü çini vardır. Haçvari çiniler düz turkuvaz veya turkuvaz sır altına siyah boyama tekniğinde geometrik motiflerle dekore edilmiş olup haçın kolları ise siyah veya beyaz renkte işlenmiş arabesk motifleri ile doldurulmuştur (Resim : 22).

(V) no. ile işaretlenen duvar yüzünde başı arkaya dönük sivri gagalı şahine benzer kuş figürlü çiniden başka diğer çiniler dökülmüş, yok olmuştur (Resim : 23).

(VI) ile işaretlenen duvarda sivri gagalı bir yırtıcı kuş figürü vardır. Başı profilden, gövdesi ise cepheden resmedilen kuşun ayakları iki yana açık olup kanat uçları ise çatallıdır (Resim : 24).

(VII) ile işaretlenen duvarda iki adet yıldız çini kalmıştır. Bunlardan sol taraftaki kulaklı, sivri gagalı, kanat uçları volütlu masal hayvanına benzeyen bir kuştur. Sağ taraftaki çininin üzerinde ise köpek figürü vardır (Resim : 24).

Huand Hamamının inşaa tarihi kesinlikle bilinmiyor. Ancak aynı külliyyeye ait camiin doğu ve batı yönlerindeki iki cümle kapısında birer kitabe mevcuttur. Bunlardan batı yönündeki kapıda "Keykubad'ın oğlu Büyük sultan Gıyasüddünya veddin Ebülfeth Keyhusrev'in zamanında hayırlı işlerin fatihi olan âlime, zahide, din ve dünyanın saffetü "Büyük Melike" hicri 635 senesi şevval ayında bu mübarek camiin yapılmasını emretti. Allah celâlini ve gölgesini idame ve iktidarını çok etsin" denilmekte⁹. Doğu yönündeki cümle

⁹ Albert Gabriel - çeviren: A. Akif Tütenk - *Kayseri Türk Anıtları*, Ankara-1954 sayfa: 52.

kapısının üzerinde bulunan üç satırlık kitabede ise aynı inşa tarihi ile birlikte Mahperi Hatun'un isminden de bahsedilmektedir¹⁰.

4. Şevval. 634 (1237) yılında vefat eden¹¹ Alaaddin Keykubad'ın karısı olan Mahperi Hatun bu caminin inşasını kocasının ölümünden tam bir yıl sonra (şevval 635) oğlu Gıyaseddin Keyhusrev'in hükümdarlığı sırasında emretmiştir. Prof. Albert Gabriel bu külliyei incelerken hamam çok harap ve tadilata uğramış olduğundan incelemeye lüzûm görmemiştir. Yine sayın müellife göre bu yapı gurubundan caminin ilk önce inşa edildiği zannedilmektedir¹². Arkeolog Mahmut Akok tarafından da incelenmiş bulunan ve detaylı rölöveleri neşredilen bu külliye için hamam hakkında Akok "Bilhassa külhan tesisinin bir parçasının külliye cami kitlesi altına rastlamış olmasıyla yıktırılmış bulunduğu zannı üzerine, külliye'nin ilk binalarından olacağı tahmini ileri sürülmüştür" demektedir, biraz aşağıda ise "Külliye arasında sonradan, hasis düşüncelerle hamam binasının yerleştirilmiş olacağı da mütalaa edilebilir. Lüzuma binaen yıkılmış bulunan külhan kısmında basit bir sondaj ile tahkik edilip açıklanması hamamın eskilik veya yenilik durumunu kesin olarak hal edebilecektir" mütalaa'sında bulunmuştur¹³.

Yukarda da bahsettiğimiz gibi 27. mart 1969 tarihinde hamamın külhan kısmında yapmış olduğumuz hafriyatta orijinal külhan duvarı güney-doğu ucunun caminin temel duvarlarının altında kaldığını tesbit ettik. Bu duruma göre hamam camiden önce inşa edilmiştir. İbni Bibî "Kırım ve Kilikya seferinden bir yıl önce. Şam Meliki Adil'in kızı Adile ile ikinci evliliğini yapan [İlk karısı Kolonoros beyi Kirfard'ın kızı olup sonradan Mahperi Hatun adını almıştır]¹⁴. Alâaddin Keykubad o kışı *Antalya*'da geçirdikten sonra baharda meliklerine, ümera ve askerleri ile beraber Kayseri'de toplanmaları için fermanlar yazdı. Saltanat şehri *Konya*'dan *Kayseri*'ye nakledildi" demektedir¹⁵. Kırım ve Kilikya seferi 1226 yılında yapıldı-

¹⁰ A. Gabriel - Aynı eser sayfa: 52.

¹¹ İbni Bibî - Çeviren M. Nuri Gençosman - *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, Ankara-1941 sayfa: 188.

¹² A. Gabriel - Aynı eser, sayfa: 47-48.

¹³ Mahmut Akok - Aynı eser, sayfa: 5-6.

¹⁴ İ. Hakkı Konyalı - *Erzurum Tarihi* - İstanbul - 1960, sayfa 343.

¹⁵ İbni Bibî - Aynı eser, sayfa: 118.

ğına göre Alâaddin Keykubad 1226 yılı baharında saltanat şehrini *Kayseri* yaparak *Keykubadiye* sarayına yerleşmiştir. Mahperi Hatun tahminimize göre bu külliye'nin ilk yapıları olan hamam ve medreseyi 1226 yılından sonra yaptırmış, kocasının ölümü üzerinde oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında camii ve türbesini inşa ettirmiştir. Cami, banisinin sağlığında yapıldığına göre hamamın külhan kısmı kendisinin muvafakati alınarak kesilmiştir.

Alâaddin Keykūbat 1228 yılında *Erzincan Meliki* Alâaddin Davutşah'tan *Erzincan*'ı almadan bir yıl önce, yani 1227 yılında *Kayseri*'den *Antalya*'ya giderken *Konya*'yı geçtikten sonra *Eğrinas* civarında çok güzel bir mesire yeri görüyor yanındaki av emiri ve mimarı olan Saadettin Köpek'e buraya (Sedeyr ve Havernak) sarayını geride bırakan bir bina yükseltmesini emrediyor¹⁶. İbni Bibi'de bahsi geçen bu binalar rahmetli Zeki Oral tarafından Beyşehir Gölü Kıyısında bulunmuş¹⁷, 1965-1966 yıllarında da Prof. Katharina Otto Dorn başkanlığındaki ekip tarafından meydana çıkarılmıştır. Kubad Abad sarayı olarak anılan bu binalarda bulunan çiniler ile Hunat Hamamındaki duvar kaplaması çiniler eb'ad, teknik, konu ve şema bakımından birbirlerine çok benzemektedirler. Bu benzerliğe istinaden hamam 1226-1228 seneleri civarında Melike Mahperi Hatun'un emri ile yaptırılmış olabilir. *Anadolu*'da bu gün için eşi ve benzeri bulunmayan bu hamam, bilhassa *Selçuklu* sultan hamamlarının iç dekorasyonu bakımından *Türk Sanatı* araştırmacıları için büyük sürpriz olacaktır. Ayrıca üstleri tonoz ile örtülü soyunma yerleri, kubbe eteklerindeki sıva ile yapılmış stalâktitli pandantif ve frizler ile sırlı tuğladan geometrik düzende inşa edilmiş yer döşemeleri gibi özellikler *Anadolu Selçuklu* mimarisi için çok önemlidir. Bu bakımdan Kayseri Huand külliyesinin hamamı, Beylikler ve erken *Osmanlı Devri* Mimarisinde birden bire ortaya çıkmış gibi görünen bir çok mimarî ve dekoratif unsurların menşei bakımından da mühim bir kaynak olacaktır. 30-6-1969

¹⁶ İbni Bibî - Aynı eser, sayfa: 134.

¹⁷ Zeki Oral - *Kubad Abad Nasıl Bulundu*.

¹⁸ Katherina Otto-Dorn - Mehmet Önder - Aynı eser.